

Zoekwijzer industrialisatie Helmond

In de collecties van het RHCe zit veel materiaal, dat de internationale en nationale geschiedenis van de industrialisatie op lokaal niveau kan verduidelijken en verlevendigen. Het materiaal over de industrialisatie in Helmond is niet zo maar op één plaats te vinden. De overheid heeft bepaalde gegevens verzameld en de afzonderlijke firma's hebben archieven aangelegd met daar in gegevens over hun specifieke werkzaamheden. Maar daarnaast bevatten ook de archieven van andere instellingen interessante gegevens. Archieven van technische scholen kunnen iets zeggen over het vereiste vakmanschap. Archieven van woningbouwverenigingen vertellen over de woningnood en de acties die daartegen ondernomen werden. In archieven van vakverenigingen zijn gegevens te vinden over de sociale strijd tegen de gevolgen van de industrialisatie. En uiteraard is in het verleden al onderzoek verricht, waarvan de resultaten zijn na te lezen in boeken. Filmfragmenten uit de rijke foto- en filmcollectie van het RHCe kunnen in een oogopslag meer duidelijk maken dan honderd woorden. De kunst is alleen om ze te vinden. In de zoekwijzer wordt verwezen naar literatuur, beeld- en geluid, kranten, documentatie en archieven die bij het onderzoek interessant kunnen zijn.

- **Literatuur**

Het is handig om na te gaan welk onderzoek in het verleden is verricht en of hierover gepubliceerd is. Hieronder vindt u een overzicht van de belangrijkste literatuur over industrie en de industrialisatie in Brabant en Helmond. Het grootste deel hiervan is te raadplegen bij het RHCe.

NB: bronnen over bedrijfstakken die te zien zijn in de tv-serie *Spijkers van Katoen* zijn te vinden in de bronnenkranten over die specifieke bedrijfstakken. Zie daarvoor www.rhc-eindhoven.nl : Ontdek > Speciale onderwerpen > Industrialisatie Helmond > nrs. 2 tot en met 9.

Algemeen

Alberts, W.H.M.E., e.a., *Marges van de vakbeweging; een analyse aan de hand van de Twentse katoenstakingen in 1923-1924 en 1931-1932* (Den Haag, 1982).

Baarsel, M. v., *Supplement op de bibliografie bedrijfsgeschiedenis 1993* (Rotterdam, 1999).

Bakker, M., e.a., *Techniek maakt geschiedenis* (Zeist, 1987).

Bläsing, J.F.E., *Hoofdlijnen van de moderne bedrijfsgeschiedenis* (Leiden, 1990).

Brugmans, I.J., *De arbeidende klasse in Nederland in de 19 eeuw, 1813-1870* (Utrecht, 1959).

Brugmans, I.J., *Paardenkracht en mensenmacht; sociaal-economische geschiedenis van Nederland, 1795-1940* (Den Haag, 1976).

Brugmans, I.J., *De arbeidende klasse in Nederland in de 19^e eeuw, 1813-1870* (Utrecht, 1959).

Brugmans, I.J., *Statistieken van de Nederlandse nijverheid uit de eerste helft der 19e eeuw* (Den Haag, 1977) 2 delen.

Damsma, D., e.a., *Supplement op Statistieken van de Nederlandse nijverheid uit de eerste helft der 19e eeuw* (Den Haag, 1979).

Economisch en sociaal-historisch jaarboek (Den Haag, 1916-1993)

NB: voortgezet vanaf 1994 als *NEHA-jaarboek*

Eerenbeemt, H.F.J.M. van den, *In het spoor van de vooruitgang. Het moderniseringsproces in de Nederlandse samenleving, 1730-1980* (Tilburg, 1989).

Everwijn, J.C.A., *Beschrijving van handel en nijverheid in Nederland* (Den Haag, 1912).

Feith, J. (ed.), *Nederland's grootste bedrijven van uit de lucht* (Amsterdam, [1925]).

Giele, J., *Arbeidersleven in Nederland, 1850-1914* (Nijmegen, 1979).

Griffith, Richard T., *Industrial retardation in the Netherlands, 1830-1850* (Den Haag, 1979).

Herdt, R. de, B. de Graeve, *Kinderarbeid van omstreeks 1850 tot 1914* (Gent, 1979).

Jaarboek voor de geschiedenis van bedrijf en techniek (Amsterdam, 1984-1992).

- Jonge, J.A. de, *De industrialisatie in Nederland tussen 1850 en 1914* (Amsterdam, 1968).
 Kramer, A. (ed.), *Bibliografie voor de bedrijfsgeschiedenis* (Rotterdam, 1993).
 Morée, M. e.a., *Vrouwenarbeid in Nederland, 1870-1940* (Rijswijk, 1981).
NEHA-jaarboeken (Amsterdam, 1994-...)
 NB: voorzetting van *Economisch Historisch Jaarboek*
 Peet, Jan, *Het uur van de arbeidersjeugd. De Katholieke Arbeiders Jeugd, de Vrouwelijke Katholieke Arbeidersjeugd en de emancipatie van de werkende jongeren in Nederland, 1944-1969* (Baarn, 1987).
 Vleggeert, J.C., *Kinderarbeid in de negentiende eeuw* (Bussum, 1967).

Brabant

- Arbeidsmarktbeschrijving van de provincie Noord-Brabant* ('s-Hertogenbosch, 1964).
 Boeren, P.C., *Het hart van Brabant: schets eener economische geschiedenis van Tilburg, uitgegeven bij gelegenheid van het honderd-jarig bestaan der Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Tilburg en omgeving 1842 – 11 oktober – 1942* (Tilburg, 1942).
 Dieleman, F.M., *Een analyse van de spreidingspatronen van vestigingen en van werkgelegenheidsgebieden in Tilburg en Eindhoven; een methodisch-technische studie* (Meppel, 1978).
 Duijvendak, M.G.J., *Rooms, rijk of regentesk: elitevorming en machtsverhoudingen in Oostelijk Noord-Brabant, ca. 1810-1914* ('s-Hertogenbosch, 1990).
 Eerenbeemt, H.F.J.M., *Van Lanschot en het Tilburgse bedrijfsleven: 150 jaar geleden* ('s-Hertogenbosch, 1959).
 Eerenbeemt, H.F.J.M. van den, *Ontwikkelingslijnen en scharnierpunten in het Brabants industrieel bedrijf, 1777-1914* (Tilburg, 1977).
 Eerenbeemt, H.F.J.M. van den, *Industrieel ondernemerschap en mentaal klimaat, 1914-1940* (Tilburg, 1979).
 Eerenbeemt, H.F.J.M. van den (ed.), *Brabant gemeten; bestuurlijk, economisch-sociaal en cultureel-religieus in recent historisch perspectief* (Tilburg, 1983).
 Eerenbeemt, H. van den (ed.), *Geschiedenis van Noord-Brabant, deel II, Emancipatie en industrialisatie, 1890-1945* (Amsterdam, Meppel, 1996).
 Eerenbeemt, H.F.J.M. van den, *F. van Lanschot als intermediair tussen de Nederlandsche Handel-Maatschappij en de nijverheid in Noord-Brabant* (Nijmegen, z.j.).
 Graat, P.W.H., *De industriële ontwikkeling van de gemeente Etten-Leur, 1945-1980* (Tilburg, 1983).
 Heere, W.R., e.a., *Industrialisatie-problemen in Noord-Brabant; voordrachten op het Industrialisatie-Congres van "Brabantia Nostra" te 's-Hertogenbosch op 5 juni 1953* (Tilburg, 1953).
(Jaar)verslagen Economisch Technologisch Instituut voor Noord-Brabant (Tilburg, 1949-1956).
 Linssen, G.C.P., *Werkgeversorganisatie in katholiek patroon; een schets van ontstaan en uitbouw van de diocesane verenigingen van werkgevers in het zuiden van Nederland, 1915-1940* (Tilburg, 1978).
 Mercx, J.K., *Noord-Brabant's nijverheid in beeld* (Haarlem, z.j.).
Noord-Brabant (Breda, 1931).
Ondanks tegenwind vooruit; iets over de industriële ontwikkeling van Oostelijk Noord-Brabant in de decaden tusschen de twee wereldoorlogen (Eindhoven, 1942).
 Pel, J.A., *Economische bedrijvigheid in transitie. Boxtel in de negentiende en twintigste eeuw* (Tilburg, 1994).
 Verberne, L.G.J., *Over de Noordbrabantse nijverheid in de eerste jaren na 1830* (Tilburg 1952).
 Zoetmulder, S.H.A.M., *Honderd jaren Oost-Brabants bedrijfsleven 1852-1952. Gedenkboek in opdracht van de Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Oostelijk Noord-Brabant te Eindhoven bij gelegenheid van haar honderdjarig bestaan* (Eindhoven, 1952).

Helmond

- Als gij ze dom houdt, houd ik ze arm; interviews met 7 Helmondenaren over hun ervaringen in de crisis en met de crisis* (Helmond, 1980).
- Bakker, N., "Verzuiling in Helmond 1850-1925; schetsmatige beschrijving van een sociaal integratieproces op lokaal niveau", in: *Vlasbloem VI* (1985) 159-186.
- Bie, Frans de en Theo van Laarhoven (coörd.), *Hellemonders skrève zèlluf hullie eige geskiedenis* (Helmond, 1981).
- Bussel, H. van, *Armenzorg in Helmond; een studie over de instellingen van weldadigheid in de periode 1870-1912* (Helmond, 1985).
- Galen, J. van, e.a., *Het leven van de mensen in Asten – Bakel – Deurne – Helmond – Someren, 1918-1940; een poging tot een beschrijving van het dagelijks leven* (Nijmegen, 1979).
- Gijsbertsen, J., *Waar gaat dat heen...? Een onderzoek naar migratiepatronen in de industriesteden Hengelo en Helmond in de periode 1849-1860 en 1890-1900* (Heelsum, 1991).
- Hooff, G. van, *De ontwikkeling van de nijverheid in Helmond en de toestand rond de eeuwwisseling* (Helmond, [1974]).
- Hooff, G. van, *Helmonds arbeidersleven rond 1900* (Helmond, [1977]).
- Hooff, G. van, *Ermoei troef; de Helmonders 1840-1914* (Helmond, 1978).
- Hooff, Giel van, "Boekbespreking van nieuwe uitgaven over Helmonds nijverheid in woord en beeld" in *Werkend Verleden in Helmond* 12 (1998) 19-23.
- Horst, L.W. van der, *De hemel hier al verdiend* (Helmond, z.j.).
- Horst, L.W. van der, *Ja, 'n mens kan wa meemake; vertellingen uit de goede oude tijd* (Someren, z.j.).
- Horst, L.W. van der, *Kie, dor zit 'n kat in d'n torre* (Someren, z.j.).
- Jager, J.L. de, "Het toneel van sociale ongelijkheid; arbeiders, fabrikanten en priesters in Helmond en Tilburg aan het begin van deze eeuw; een literatuurverkenning" in: *Neerlands Volksleven*, 33 (1983) 9-19.
- Jansen, P.P.F., *Met gevouwen handen uit de mouwen; onderwijs en industrialisatie in Helmond 1860-1930* (Nijmegen, 1984).
- Langman, H., *Rapport van de Werkcommissie Helmond* (Den Haag, 1972).
- Linden, D. van der, *Helmond, een kasteel tussen fabrieken* (Helmond, 1955).
- Nacinovic, M.F.R.C.M., *Armenzorg te Helmond vóór 1811-1812* (Helmond, [1982]).
- Nieuwenhuysen, G., e.a., *Hellemonders, da's ander volk. Over de stigmatisering van een stad en haar bewoners* (Helmond, 1989).
- Onder de kattenmeppers; kostelijke verhalen uit Helmonds verleden en de belevenissen van honderd jaar Helmonds mannenkoor* (Helmond, 1977).
- Onderzoek naar de maatschappelijke toestanden der arbeiders, omtrent de verhoudingen tussen werkgevers en arbeiders in de verschillende bedrijven en omtrent den toestand van fabrieken en werkplaatsen met het oog op de veiligheid en de gezondheid der werklieden, ingesteld door de Staatscommissie, benoemd krachtens de wet van 19 januari 1890 (Staatsblad no. 1) (z.p., z.j.)*.
- Schoot, N., *De werkverschaffing als werklozengorg in Helmond, 1925-1940* (Nijmegen, 1982).
- Simon, F.W., *Boeren en wevers; een sociaal-geographische monographie van de ontwikkeling en organisatie van het productieproces in het gebied van Helmond* (Utrecht, [1946]).
- Sociaal-economische groei van Helmond in verleden en toekomst, De* (Tilburg, 1958).
- Verlijdsdonk, G., *Erremoei troef of skaafloowper? Armen en armenzorg in Helmond in de periode 1870-1920* (Helmond, 1985).
- Verschueren, J.M.Th., *Helmond, na 6 eeuwen van ambachtsgilden en moderne industrie* (Helmond, 1972).
- Vissers, R.G.E., e.a., *Industriele vestigingsfactoren der gemeente Helmond* (Tilburg, 1937).
- Vlemmings, Th., *Helmond als industriestad van 1900 tot 1970* (Helmond, [1970]).

Wel, J. van, *De zingende vink; 25 jaar sociaal en politiek leven in en rond Helmond (ca. 1890-ca. 1914)* (Helmond, 1985).

- **Beeldmateriaal**

De foto's zijn te bekijken via de beeldbank die op de website van het RHCe te vinden is onder Zoek > Zoeken > Beeldbank. Hieronder vindt u enkele voorbeelden van interessante foto's. Als U het nummer van de foto intypt bij "globaal zoeken" krijgt U de foto en de beschrijving te zien.

krotwoningen, arbeiderswoningen en fabrikantenvilla's

krotwoningen: 0100765;0100766; 0104698; 0104699

arbeiderswoningen door particulieren gebouwd: 0107011; 0102630; 0102634

arbeiderswoningen door woningbouwverenigingen gebouwd: 0105661; 0102423; 0104670

fabrikantenvilla's: 0100186; 0100188

alcoholbestrijding

Sobriëtasgebouw: 0100518; 0100521; 0117127; 0117206; 0117218

propaganda: 0117174

pater Ildefonsus, pater Patricius: 0114322; 0111379

vakverenigingen

gebouw vakbond op Binderseind: 0116548

vakonderwijs

0107198; 0119037; 0119046; 0014487

- **Kranten**

In Helmond zijn verschillende kranten verschenen. Microfiches van de kranten zijn in te zien in de openbare bibliotheek Helmond. Er is geen index op die kranten. Wel zijn veel krantenartikelen terug te vinden in de documentatie over Helmond die in het bezoekerscentrum van het RHCe kan worden geraadpleegd. Daar zijn ook diverse tijdschriften in te zien. De paters Capucijnen in Helmond waren zeer actief in de drankbestrijding en gaven verschillende landelijke en lokale bladen uit, zoals Het Blauwe Sein; De Blauwe Vlag; Propagandablad van de R.K. Drankweer te Helmond en gezamenlijke drankbestrijdingverenigingen te Helmond

- **Documentatie**

De documentatie is systematisch in rubrieken opgeborgen. Zij is aan te vragen in het bezoekerscentrum van het RHCe.

4.1. Economie algemeen

4.2. Vakorganisaties

5.2.4. Drankbestrijding

5.6. Huisvesting

5.9. Overige maatschappelijke instellingen

9.4. Voortgezet onderwijs

Tot de documentatie behoren ook jaarverslagen van bedrijven en instellingen, zoals:

Gemeente Helmond (1851-1965)

Gemeentelijke Dienst der Werkloosheidsbestrijding (1926, 1938, 1939)

Gemeentelijk Arbeidsbureau (1920)

R.K. Consultatiebureau (1913-1920, 1931-1941)

Gezondheidscommissie Helmond (1903-1931)

Induma (1963-1969, 1982, 1986)

Instelling voor Maatschappelijk Werk Helmond (1942-1952 met hiaten)

Vereniging Ambachtsonderwijs / Nijverheidsonderwijs voor Helmond e.o. (1912, 1914-1941, 1943-1945, 1946-1967)

Kamer van Koophandel en Fabrieken Helmond (1870-1919 met hiaten)

Kamer van Koophandel en Fabrieken voor Oostelijk Noord-Brabant te Eindhoven, (1922-1977
het hiaten)

Daarnaast is er een hele serie brochures, die ook tot de documentatie gerekend wordt. In de brochures zitten vaak verrassende zaken. Het kan gaan om feestprogramma's, maar ook om statuten van een vereniging of bedrijfsfonds, of om een herdenkingsboekje bij gelegenheid van een jubileum. De hoofdindeling is ongeveer gelijk aan die van de systematische indeling van de documentatie.

- **Archieven**

Zoals in het begin van deze zoekwijzer al is gesteld, zijn in veel verschillende soorten archieven gegevens te vinden die betrekking hebben op (de gevolgen van) de industrialisatie voor Helmond. U moet er op bedacht zijn dat overheden verplicht zijn om hun archieven aan openbare archiefdiensten zoals het RHCe over te dragen. Daarnaast hebben verschillende bedrijven en instellingen op basis van vrijwilligheid hun archieven overgebracht. Ook zijn archieven vernietigd of verloren gegaan. Archieven van bedrijven en instellingen die niet zijn overgebracht naar het RHCe kunnen in andere openbare archiefbewaarplaatsen liggen of nog bij de bedrijven of instellingen zelf. De adressen van de archiefdiensten vindt u op www.archiefnet.nl.

- **Archieven bij het RHCe**

archief-nummer	naam archief	periode archief
2011	Gezondheidscommissie Helmond	1915-1933
2012	Dienst Publieke Werken Helmond	1918-c. 1990
2014	Collectie J.B. Kam	1845-c. 1932
2019	Nederlandse RK textiel(arbeiders)bond St. Lambertus, afdeling Helmond met voorgangers en opvolgers	(1902) 1913-1972
2021	Gemeentebestuur Helmond	1913-1941
2032	Ambachtschool Helmond	1917-1944
2068	Helmonds Muziek Corps (HMC)	1924-1984
2086	Nederlandse Katholieke Grafische Bond, afd. Helmond (NKGB)	1963-1982
2090	Federatie Nederlandse Vakbeweging (FNV), afdeling Helmond, met voorgangers	1912-1995
2094	Nederlands Katholiek Vakverbond (NKV), centrale Helmond	1927-1978
2100	Gemeentebestuur Helmond	1811-1912
2102	Kamer van Koophandel en Fabrieken Helmond	1850-1922
0327	Kamer van Koophandel en Fabrieken voor oostelijk Noord-Brabant	1859-1927
2115	Kruisverbond RK drankweer, afdeling Helmond	1905-1957
2116	RK vereniging van geheelonthouders, later Nationale vereniging van geheelonthouders onder spoor- en tramwegpersoneel St. Franciscus	1912-1968

2117	Dr. Ariensvereniging, afdeling Helmond	1920-1961
2224	Sobrietascomité	1921-1949
2285	Burgerlijk armbestuur Helmond	1815-1943
2322	Stichting Welzijn Buitenlandse werknemers Oost-Brabant, kantoor Helmond	1966-1986
2367	Abva-Kabo afdeling Helmond e.o. met voorgangers	1931-1994
0813	FNV Kiem, voorheen Druk en Papier, afdelingen Helmond en Asten/Someren	1904-2000

- **Materiaal bij andere instellingen**

Industrieel erfgoed is niet alleen in Helmond actueel. Het jaar 2006 is uitgeroepen tot Europees jaar voor industrieel en technisch erfgoed. Vele instellingen zijn er mee bezig. Bij het zoeken op Internet geven de woorden "industrieel erfgoed" zeer veel treffers. Het kan aardig zijn om enkele te bezoeken. Via de website van Federatie Industrieel Erfgoed Nederland (FIEN) komt U meer gericht bij instellingen die zich in Nederland met het onderwerp bezig houden: www.industrieel-erfgoed.nl; www.ellesbulder.com/erfgoed/ ; www.cultuurwijs.nl/cultuurwijs.nl/cultuurwijs.nl/i000925.html

Een algemene buitenlandse site met veel links is: www.mnactec.com/TICCIH/

Archiefinstellingen op regionaal en landelijk niveau bevatten archieven die van belang kunnen zijn voor de geschiedenis van de industrialisatie in Helmond. In het Brabants Historisch Informatiecentrum (BHIC) ligt het archief van de Kamer van Koophandel in Zuidoost Brabant, maar ook de archieven van de Nederlandse Schroefboutenfabriek van Van Thiel en de archieven van Rijkswaterstaat: www.bhic.nl

Het archief van de Nederlandsche Handel-Maatschappij is te vinden in het Nationaal Archief in Den Haag. Deze maatschappij speelde een belangrijke rol bij de ontwikkeling van de economie: www.nationaalarchief.nl

En uiteraard hebben deze instellingen ook allerhande archieven over de sociale gevolgen van de industrialisatie.

Verwijzingen naar informatiebladen

Themablad industrialisatie en de groei van Helmond
Informatieblad Bibliotheek
Informatieblad Kranten
Informatieblad Beeldbank